

Hun vót, hun nem vót

Első emlékképeim az 1940-es évekből

Emlékek... első hat évről. Ami valóban külön szakasz az életemben. Tartott születésem-től az iskolába indulásig. Hogy folytatódjék... Hogyan is?

Alább valami, ami nagyon mélyen rögzült bennem az első életszakasról, életkezdeményből. Amelyek egyike-másika – az idő előrehaladtával – mindinkább álmokképpé válnak, pedig valódi, átélt élményt ment (a lényegét esetleg egyetlen képbe sűrítve) agyam tekervényeinek valamelyik zugába. Hogy onnan varázsoljuk elő... egyszer, többször. Most pedig e számítógépbe, s valamikor netán papírra, mely tán túlél minket.

- 1944 Szent György hava 7-én születtem Békéscsaba I. – kastélyi, „tehát” középkori gyökerű – (régebben tizedében, ma már csak) kerületében, a Corvin 7-ben. Erre, s ami az ezt követő hónapokban történt, hogy emlékezhetnék?! Ám húsz év múlva is megesett, hogy a bábával – aki azt mondta, anyukád barátnője volt – együtt áztattuk magunkat az Árpád fürdő fedett meleg medencéjének vizében. Ő is (körösztanyám, anyánk húga mellett) emlegetett egy-két dolgot a legelső időből. (Például hogy „Apukád nem kímélte anyukádat!”, való, 1944–1946 közt évente szült édes anyánk. Három fiút...) Ez a bábaasszony segítette világra mind a négy kis Kurtuczot. Hogy a negyedik világra jöttére, hatévesen már határozottan emlékezzünk.
- 1944 Szent Iván hava végén vitték el a zsidókat az 1. és a 14. sz. alatti házból is a többi csabai izraelitával – legföljebb ők emlékeznének, ha túlélnek, kocsiban tolt enmagamra. (A mély gyerekkocsiban létemre fényképek emlékeztetnek. Más fölvételen pár hónaposan kiterítve a nyári déli verőn, házunk előtt... „Mintha” emlékeznék rá!) Az idősebbek meséiből tudok róluk nem túl sokat, valami nagyon keveset.

SARUSI MIHÁLY (1944) író. Békéscsabán született, 2001-től Balatonalmádiban él. Két és fél évtizeden át az MTI tudósítója volt. Utóbbi művei: *Nyelvkiakadásban* (2019), *Öreg-hegyen innen, Öreg-hegyen túl – Balatoni jelenetek II.* (2020), *Hun a Szeret szompolyog* (2020).

- 1944 Mindszent hava hatodik napján szállta meg a magyar és a német haderő által kiürített várost az orosz birodalom armádiája, amely magát Szovjet Vöröshadseregnek nevezte. A házunkat tankágyúval szétlőtték, engem anyám a konyhaasztal alatt, a kőre fektetve rám borított fateknővel védett, az egyik oldalon téglával emelve meg annyira, hogy levegőt kapjak. A kemény, jókora tölgyfaasztalra és a fateknőre emlékszem... Meg a méretes (legalább kétadagos) alumínium „partizánkanálra”, amelyet a hozánk beszállásolt magyar katonafiúk hagytak nekünk örökbe, emlékül. Utóbb méregethettem őket. A magyar fiúk meg, remélem, épen, egészségesen hazaértek. Netán némi szibériai kitérővel.
- 1945/1946? Fölmászom az ablak alá tett székre, és csodálom a házunk előtt vonuló irdatlan szurkolótömeget, ahogy áramlik haza, a Városba a Csány utcai pályáról. A második világháború utáni első, 1945-ös bajnokságban még az élvonalban játszik a csapatunk, az 1946-ban kezdődő második 45 utániban már a másodosztályban vagyunk, de tömeg akkor is volt. Még az ötvenes években is, de egyre kisebb. (Az Előre-utód Építők 1950-től már a Kazinczy utcai pályán rúgja a tököt, a Csányi utca marad a MÁV-é.)
- 1945 vége, a féléves Laci öcsém temetése. Mintha csak arra emlékeznék, hogy másik csabai gyermek temetésekor állnék kicsi öcsém sírjánál. A halottak napi sírlátogatás viszont megmaradt bennem, anyám minden alkalommal elvitt bennünket oda, ahhoz a picike hanthoz. Míg élt, megvolt, aztán egy hasonló újszülöttet rátemettek.
- 1945/1946? Anyámék moziba mennek, hát elaltatnak a ketreces kiságyban – abból nem fogok kiesni! –, és ott hagynak. Mire hazaérnek, a kiságy deszkáin durmollok. Mert mérgemben, hogy hiába ordítok, senki sem jön oda hozzám, mindent kihánytam a kiságyból. Amely kiszolgálta a testvéreimet is.
- 1946? Eltűntem, anyámék rémülten kerestek, végül a Vadkacsa előtt (a Kölcsey és a Zsilinszky utca sarkán) az árokban lelte, ott aludtam. Kifáradtam a nagy kóborlástól. Első csavargásom vala (kétévesen?) ez az út... A Vadkacsa – volt Spitz vendéglő, majd I. kerületi pártház – árkában talált meg az utánam eredő család... 1946-ban? Szociáldemokrata (jellegű) vendéglő a Zsilinszky-Kölcsey sarkán, a kommunista időszakban lett az I. kerületi pártház.
- 1946? Az orgonabokor első emlékeim egyike... Orgonák az udvaron, a szomszédház fala mellett. (Családi fényképek 1941-től, melyeken az orgona a háttérben adja. 1944-ben már mi magunk is e fölvételeken; hogyné, a mélykocsiban meg édesanyád ölében, nagymamád karjában...) Köztük később homokozó! Ahol olyan jól lehetett építkezni. Persze, homokvárat. (A légvárépítés kicsikét későbbi.) *Lila orgonák*... Használt téglából kirakott bejáró a téglával kirakott udvarra... Ahogy a házunk előtt, az utcán is téglajárda... Beton járda csak a Városnak, a Zsilinszky utca páros oldalán; vasárnaponként, szentmisére menet ismerkedhettem vele. (Békebeli

lehet, nem a háború után rakták le.) A fa kapun alul kis lyuk a baromfiaknak, hogy szabadon jöhessenek-mehessenek... Az utcán naponta ha egy-két gépkocsi elhaladt; ennél valamivel több lovas kocsi; s persze kerékpárosok a környékről, a tanyavilágból. Amikor Mama meghallotta, hogy kocsi zörög végig a Corvin utcán, már kapta is a söprűt, lapátot, futott ki, hogy begyűjthesse a vert- és vályogfalú házunk istápolásához oly nélkülözhetetlen lóganét. Az egykor istálló fáskamra a kacatjaival, a baromfi- és a disznóól, a kert a gyümölcsfáival, málnásával, veteményével, elején a ganédombbal, előtte a fabudi mint árnyékszék, hol egyszer meglestük... Hova (játék közben, majd később rendőr elől is) el lehetett bújni... A folyosó alatti pincével, ahol bújócska alkalmával elrejtőzhattél a szeretett szomszédlánnyal, akivel (utóbb) csak álmodtad a csókot... A disznóól fölötti cseréptetőről könnyen följutottál a háztetőre, ahol kedvedre eprészthetél (szelet - netán zsíros - kenyérrel)... A saját eperfánk, amelyen öcsémmel fészket rakhattunk... Az ásott kút, amelyben oly jól elvult nyáron a hűtésre váró dinnye... Melybe egyszer a Körösből kifogott kishalakat dobtunk, hátha megnőnek... (nem nőttek). Amely mára mindezzel rég tovatűnt, nyomuk nincs. Az új lakók (a III. ezred első harmadában) csak lesnek, ha elmondod, mi hol volt. A lépcsőfölgjárónak sincs már meg a helye sem, réges-rég beépítették - aki a padlásra akarna menni, létrán imbolyoghat. A fölgjárón zsák búzával, kukoricával a vállán biztonságosan mehetett föl a gazda... Az egész: volt, nincs. Mese, mese.

1946? „Anyucikám, anyucikám! Tele vannak a jendőjök sájga mojatokkal!” - meséltem izgatottan édesanyámnak, amikor apámmal hazajöttünk a Belvárosból. Merthogy az Andrassy úton járó sárga motorvonat tele volt rendőrrel... Mesélte utóbb anyám, de mintha emlékeznék rá... (Éppen gazdanyúzásra indultak - avagy abból érkeztek - a kellete korán kommunista irányítás alá kerülő „népi” rendőrségtek emberei?)

1946-1950? Dobák szomszédék fogadott fia, Gyuki leventeként amerikai fogásba esett, onnan jött haza a háború után. A gyerekeknek náluk az udvaron mesélte, mi történt vele, mit kellett átélnie. Szájtátva hallgattam én is. Aztán, annyi mindennel együtt, eltűnt ő is.

1947 Fénykép őrzi a pillanatot: az udvaron egyéves öcsém Mama ölében, jómagam eszerint háromévesen rövidnadrágban, kis karos széken, mögöttünk édesanyánk, nagynéném és az a bizonyos csinos fiatal hölgy, akit édesanyánk a képről levágott. Nálunk nyaralt anyánk győri unokatestvére, akit egyszer rajtakapott a fáskamrában apánkkal. Ezért kellett az unokanénénk csabai látogatását megörökítő képekről ökelmét az ollóval eltakarítani. Anyánk rémült fájdalma - meg a rusnya fényképet ollózó lendület (nyissz!) - megmaradt bennünk. Apánk csak nevetett és legyintett, nem történt semmi... Semmi, de semmi. Csak hát, ugye. Anyánk addigra három gyermeket szült, az ifjú hajadon ellenben... Friss, mint a... Ragadt volna apánkra, aki igen jóvágású fiatal férfi vala. Családos férfi,

rokonság? Eszerint ez már akkor sem nagyon számított. Azoknál, akiknél. Akiket magával ragadott a szenvedély, az ösztön – mely erősebb volt bennük a tisztességnél.

1947? Moziba visznek a szüleim, miután nem tudtak otthon elaltatni. (A csillárt újságpapírral kötik körbe, hogy árnyékot, félsötétet teremtsenek, hátha elalszunk, néha igen, máskor nem. Én különösen nehezen vertem be ilyenkor a szundit, amikor valami gyanúsat észlelt kisgyermeki eszem tokja.) A baj csak az, hogy unom, amikor nem sorjáznak egymás után a képek, szinte állókép a mozgókép, mert párbeszéd, miegyéb bájcsevej zajlik a vásznon. „Mehet!”, kiabálok, és intek kis kacsómmal, hogy jöhet a következő! Hogy nem mozdul, ismét csak. Pst! – szólnak ránk körben. Mire apám fölkap, hazaszalad velem, bevág az ágyba, és uzsgyi, vissza a Csaba vagy az Apolló mozgóba. Ez a „Mehet!”, mint lapozási kedv, valamennyire máig megvan bennem. Vastag, komoly leírásokkal terhelt könyvet sokáig nem tudtam végigolvasni, lapozással haladtam előre, hogy mielőbb izgalmas, fordulatos, engem kíváncsivá tevő, tovább olvasásra biztató részhez érjek. Nem egy ilyen vaskos kötetet csak 50-60 évvel később tudtam élvezni... sorról sora. (Hadd ne szégyenkezzem e nagy művek sora miatt! Inkább elhallgatom, melyekről volt – van – [lehet] szó.)

1947? Bennem a kép (ha nem is örökre, de amíg eszemnél vagyok), könnyű fölidézni. A templomban vasárnapi misén térdepelünk; én állok, szétnezelek, majd odasúgom édesanyámnak: „Anyucikám, elaludtak, mehetünk!” Merthogy a hívek – ahogy mi is – térdepelve, fejüket lehajtva magukban imádkoztak, fohászkodtak, merültek (istenkereső) magukba. Erre – halványan bár, de – magam is emlékszem...

1946–1948 A közvetlen szomszéd Prisztavokékat is csalogatják Szlovákiába, de nem mennek. 1948 végén indul tőlünk Szlovákiába az utolsó kitelepülőkét szállító vonat. Ezekben az években több mint hétezer ember távozik Csabáról a Felföld kiürített magyar házaiba. 2020-ban Bandi bácsi 80 éves fia, Ondris – amúgy Cömbi – nem emlékszik erre; ő akkor 6–8 éves volt, én 2–4. Lehet, hogy a felnőttek beszélgettek róla, az maradt meg bennem? De épp az időből.

1947/1948? Újra eltűntem, erre már emlékszem! A család (szüleim, nagymama és nagynéném) a Pázsit végében, a Körgát előtt akadt rám: a Kastélyi-sánc mellől ráláttak az egész vizes rétre, és a legelő tehéncsorda szélén piroslott a kis ingem... Nem odáig vitt a kíváncsiság? Rémültem futottak utánam. (Bika, persze, hogy lett volna a Corvinka istállóiból oda eresztett – akkor még meglevő, csak ezután kommunizálandó, téeszcsébe zavarandó – tehének közt!)

1947–1950? Ledzényiék előtt a füves árokparton az utcabeli nagy fiúk (a két Ledzényi fiú, Jani meg Matyi, meg Hugyecz Laci, netán Mistyurik, meg a két Osgyán csak nevetett rajtunk) szép zöld libaszarral akartak

- bennünket, kisebbeket megetetni. A két Kurtucz gyereket meg Szilágyi Pistát, Tóth Pistát...
- 1948? Este keresett az egész család, mígnem a Csány utcai MÁV-pálya Körgát felőli végében a homokban bukkantak rám. Ezúttal ott aludtam el. Már jó idő volt, ám ha éccakára kint maradok, bajba kerülhetek! Kerülhettem volna. Kihűl kisdéd – vékonyka – testem.
- 1948 Komcsik ide, komcsik oda, Mindszenty hercegprímás csabai látogatására megtelt a Szent István tér. Apácának készülőkörösztanyámmal, Aranka nénémrel ott állunk a Városháza előtt a tömegben, bámulom a lampionokat – amit addig még nem láttam. E lampionos emlékkép maradt meg bennem. A tömeg, a tér, a lampionok, a Városháza, a fák... Meg körösztanyám – aki akkor még szerzetbe készült –, s a kezemet fogta.
- 1948 ...körül készülhetett az a fényképfőlvétel, amelyen ott vannak a háttérben a kecskéink! Pedig nyilván a háború végétől kényszerülhettünk kecskeltartásra, mert a tehenektől a lakosságot mentesítő világégés idején is tejet kellett adni a kicsiknek. Ez esetben nekem meg az utánam egy évvel születő – fél esztendővel élő – öcsémnek, Lacinak, majd a hamar jövő harmadik Kurtucz gyereknek, Ferinek. De lám, a háborús állapot... idáig húzódott! Igen sokáig tartott. (Eleki történetünknel szóba kerül a kecskékhöz való szoros viszonyunk, ne vágjunk elébe.) (Leányunk e kecskorszak említésekor, fél évszázaddal később értetlenkedik, hogy azért mégis, azokat a kedves gidákat... megenni!) (Még hogy megenni, de megölni, nyúzni...) (A kecskenyúzás képe is rögzült a fejemben; apám a faskamra ajtajába lógatja...)
- 1948–1949? Ez idő tájt lehetett első (csonka-) Arad megyei kirándulásunk: Elekre, apám Gergely nevű bátyjához. Míg apám az Erdélyt érintő bécsi döntés után 1940 őszén tette át magát a nevetséghatáron, öccse, Béla bátyám valamivel később követhette (ő Mezőhegyesen kötött ki), Gergely bátyám viszont nem szülőfalujukból, Kisiratosról szökött át (a korábbiakból lassacskán valamit visszanyerő) Kis-Magyarországra, hanem román királyi határvadászoként puskástul menekült az úgynevezett anyaországba. A háború poklát a jutasi tiszthelyettes-képző iskola elvégzése után járta végig, a Don-kanyarból és fogságból beteg, de csak hazakerült. Eleken a kitelepített sváb családok egyikének házáat osztották ki rá és családjára. Első eleki emlékem téli: disznóvágásra hívott bennünket bátya. Amiből láttam eleget, de szalmával való pörzsöléssel ott találkoztam először és utoljára! Nagy meglepetés volt, mert apám otthon akkoriban fatüzelésű pörzsölő hajtásával (később gázpalackra szerelt fejről) nyomta a tüzet a leszűrt disznóra, égette le róla a szörzetet, pirította meg a bőrt. Ott láttam először (és utoljára) vajköpülést is... És ott ittam először (és nem utoljára) tehéntejet, mert otthon, Corvin uccai házunknál kecskét tartottunk, hogy a háború utáni szegénységben tehéntej híján mégiscsak jusson a Kurtucz gyerekeknek naponta meleg tej... Elém tette az asztalon a frissen fejt

tehentejet a szeretni való Maris ángyi, de én a szagán valamit észrevettem. Megtudván, hogy tehen teje, nem voltam hajlandó meginni! Kecskéhez szoktam, ahhoz ragaszkodtam. Erre ángyom – édesanyám fölbujtására – vitte a bögre tehentejet a kamrába, kis idő után visszajött azzal, hogy ez már az, amit kérek, kecsketej! Örömmel ittam meg. Hogy otthon tudjam meg, becsaptak, mert tehentej volt... S bennem él az a 70 éves kép is, hogy a hatalmas udvar negyedét elborító fa ágaira telepednek éjszakázni a tyúkok, kakasok... Két-három éves öcsém az eleki állomáson nekiszaladt egy vasoszlopnak, homlokán élete végéig meglátszott a vágás – a heg tovább megmaradt, mint az eleki vasútállomás, amelyet később fölszámoltak. A Romániának ítélt Otlakáig vezetett Eleken át Kétegyházáról a vaspálya... Idejét múlta. (Mint mára mi magunk.)

1948–1949(?) Négy- avagy ötéves voltam? Ki tudja már. A szomszéd lánnyal, aki vagy két évvel lehetett nálam idősebb, nászi ágynak vettük a szűztiszta homokkal fölszórt vadonatúj disznóól fedett és árnyas mélyét. Ó rám, én rá. Majd fordult a kocka. Kerestük a megfelelő helyzetet? Hogyne, anyaszülten. Igen, a nyári verő elől oda bújva. Ahogy a tyúk teszi a kakással; anyakecske a bakkal; kani a kocátokkal; szuka a kankutyával; tojó a gácsérral; lúdanyó a gúnárral; csődör a kancájával; bika a tehénnel; kanveréb a verébcapat első elébe kerülő hölgytagjával... Hogy ne is folytassuk. Mert – esetleg – valami közelebbit is láttunk? Ember (és asszony) formájút? Ki emlékszik mán arra! De erre, igen. („Korán kezdtétek!”) (Nem lehet azt elég korán?) (Pláne ha szatirikus gyerekek készül az ember.) Már akkor is, mennyi zaklató hím, mennyi zaklató tojó! (A harmadikutas hölgyek és urak elképedésére...) (Szerencsére akkor még potyára jelentettek volna föl bennünket!) Más, neminek is mondható, pedig mindössze a kíváncsiságunkból eredő cselekedetünket idéző emlékkép is beugrik, de ezeket inkább hagyjuk, felejtjük el! (Ha ez teljesen nem is fog sikerülni.)

1948–1949(?) Az előbbi emlékkel függ össze, sőt, megelőzi (amit pedig az ablakjelenet...), hogy látjuk, a szomszédasszonyhoz (aki vagy özvegy, vagy elvált) bejár meccs után a csabaiak kőszikla keménykötésű, betonoszlop magasságú, vastagságú, erősségű középhátvédje a Csányi utcai mérkőzések után. A Törekvés csapata a 1945/1946-os bajnokságban az első osztályban rúgta a tököt, majd a másodosztályban is vitézül vitézkedett, hatalmas tömeg volt a hétvégi összecsapásokon. A közönség a mérkőzések után a Corvin utcán özönlött haza a Város felé, amit én az ablakból néztem (l. előbb); kis szünet után elfogyott a szurkolóáradat, majd amikor már csönd lett, egyszer csak betoppant a Corvin 7-be a toronymagas hátvéd. Hogy szusszanjon egyet, kifújja magát a szomszédasszony ágyában. Amikor már szabad – meccs után! Mert előtte... erőpocséklás lett volna, ami visszaveti eredményességét. Ellustul, elkényelmesedik... (elalszik a pályán...) stb. Mi, gyerekek, csak lestünk. A fölnőttek még inkább; bár

ők tisztában lehettek a részletekkel. Mindenesetre tán az elképzelt dolgoktól ihletet kapva kíséreltük meg az előbb emlegetett disznóólbeli jelenetet – amit az elkövető páros leánya tagja nyilván a saját szemével látott odahaza, mert hogy a beleváló szomszédasszony leánya vala.

1948–1949 Négy-öt éves lehettem, amikor (már amikorra visszaemlékszem) először rácsodálkoztam körösztyanyám – édesanyám húga –, Farkas Aranka képfestésére! (Érdekes, ez az első álmélködés maradt meg bennem – enyhén mozgó állóképként elevenedik meg előttem, ahányszor eszembe jut.) Én álltam a szobájukban az asztal mellett, épp hogy elértem a fejemmel az asztallapot, amelyen ő kis állványra tett rajzlapra festett. Mellettünk a harmónium... Tájékepet, emberalakot a tájban, útszéli keresztet álmódott és festett képeire. Ő nagylány, az évszám szerint 20 körüli? Néhány képe megmaradt, de a lányai ragaszkodtak hozzájuk, nem voltak hajlandók megszabadulni tőlük – valamennyi el is tűnt. Mert mi megőriztük volna... („Mi”, azaz személyesen mi magunk.) Aranka néném tehetségesen festett – ahhoz képest, amennyit erről a mesterségről (művészetről) tanult. Ha tanulhatta is volna... (Ahogy: tanulhatott volna a nővére, Farkas Bözsike is, de nem tehetette. Ő szabni s varrni tanult meg valamennyire, azzal egészítette ki apám keresetét, hogy boldoguljon az öttagú kiscsalád. Anyám hajtotta, hajtotta a Zingert! A Singer varrógépet – utóbb mást, másikat. Mi meg csak lestünk.)

1949? Ötéves ha voltam, amikor a családdal kivonatoztunk (az AEGV-MÁV Alföldi kisvasút nevű keskenyvágányúval) az akkor még Arad(-Csanád-Torontál) megyei Gábortelepre, anyai nagyanyám testvérenek, Zsóri Margit néniéknek a tanyájára. Jó darab föld, jószág, gép, gyümölcsös, szép árnyas udvar, minden, de minden... Kiszely Pali bátyám nagygazdaként még a téeszbe léptetés és a teljes jogfosztás, vagyonuk elkobzása előtt állt. Négy gyermekéből kettő meghalt, az egyik gyógyíthatatlan beteg, a másik aggszűz vénkisasszony... Unokája már nem lesz! Tán ezért is fogadott bennünket, rokon apróságokat olyan túláradó szeretettel! Befogta magát ló helyett a hintajukba, és húzott, vitt bennünket, szórakoztatott, megnevettetett minket, csabai Kurtucz gyerekeket! Ángyikája, Viki néni unokáit... Őt többé nem láttuk, „elragadta a kor” (a kolhozállam?); asszonyával, Margit néniel még párszor összefutottunk búcsúban, családi összejövetelen... Csabán, Kígyóson, Apácán.

1949? Vörheny támad rám, kis híján elpatkolok. 41-42 fokos lázam van, édesanyám vizes borogatással igyekszik lenyomni a lázamat. Mire én: „Anyucikám, olyan vizes ez a víz!” Azaz hideg... (érzem a nagyszoba öreg asztala lapjára fektetve.) Nagyon. Ezt később emlegeti anyám, de erre én is emlékszem. Fekszem, kiterítve, azon az asztalon, amely alatt lapultam 44 Mindszent havában, az épp esedékes muszkajárásakor. És: akkor sérül meg valami a szememben, illetve a látásom irányításában. Azóta kínozott az időnként rám törő „kukkerlátás” (hogy kicsinyítve látom

a világot – többnyire tél végén, kora tavasszal, tán vitaminhiány miatt, s ha zöldre bámulok, könnyebben eltűnik ez a látászavar, amely honvédségi kalandunk után a Kurtucz-szindróma nevet kapta mitőlünk – l. a részleteket Kukkerlátás című beszélyünkben). És ekkortól támad zavar a beszédirányító féltékenyen. Anyám pár éve vesztette el az egyik fiát, most meg a másik is veszélybe került... Szegény. (Érdekes, a „mütóasztal” a többször emlegetett jó vastag asztal volt! Azon feküdtem kiterítve... A feleségem szerint tán mert így tudta édesanyám elkerülni, hogy az ágy szalmazsákja átázzon a vizes borogatástól. Rövidesen a hűgom is az asztalra került, azon feküdt, amikor kifúrták a fülét a később bele kerülő fülbevalónak. És vasárnap meg ünnepnapon, vagy épp disznótorban azt ültük körül...)

1949 Édesanyám ősszel elvitt a Szőlő utcai óvodába – nyilván mert hallott arról, hogy jó, ha iskola előtt hozzászoktatjuk gyermekünket a nagyobb közösséghez, megkezdji az alkalmazkodás tanulását... (Korábban – kiskisasszony, majd iparosné létére – az Űriasszonyok Lapját forgatta, most nem tudom, mi járt neki.) Nem sokáig maradtam ott, az udvaron a kerítésnél szomorkodtam, majd amikor szabad utat gondoltam, a véletlenül nyitva felejtett szárazkapun kiiskoltam, és át a Körös fahídján rohantam haza. Erre határozottan emlékszem, de arra, amit emlegetni szoktam, hogy hamarabb értem haza, a Corvin 7-be, mint anyukám, már nem vennék mérget! Csak hogy rátegyek egy lapáttal, toldom meg? (Hogy másnap is elvitt, és ugyanúgy hamarabb érjek haza nála a Corvinkára...)

1949? A szomszéd fiú, Bandi valamivel fejbe vágott. Apám kérdi – látva a dudort a fejem búbján –, mi történt veled? Előadtam, hogy s mint esett. Nem árulkodom, de mifelénk nem volt szokásban a hazudozás. Lódítani, persze, kényszerűségből előbb-utóbb megtanultunk... Szülőatyám válasza: Dobd vissza! Szóval hogy ne hagyjam magam. Meg nem gondoltam, mi lehet a vége, mert szót fogadtam, és egy tégladarabbal hókon nyomtam. Szerencsére különösebb baja nem lett (kovácsmester apja eleget abrikoltta, ahogy láttam, általában szíjostorral, meglehetett az edzettsége), s hetven évvel később rákérdezve nem is emlékszik már rá... E kised hadakozás ellenére maradunk örökre (egy életre) jó barátok.

1949? A régi (nagy)konyha, ahova a folyosóról juthattunk... Amelyből nyílt a kamra meg az első, kisebb szoba (ebből az utcai nagyszoba, ahol születtünk). Ahol az asztal alatt 44-ben túléltem az orosz ágyúzást. Ahol az asszonyok tették dolgukat: mosás, sütés-főzés, gyümölcs és zöldség eltevése (befőzés és savanyítás), disznóvágás java (már inkább a férfiakkal). Hol itt, hol a kisebbik szobában morzsoltuk télen a kukoricát. Még a vasalás is. Ez is élesen maradt kép: gyönyörű és igen jó kedvű fiatalasszony édesanyám (mert boldog, hisz ott lábatlankodik a nagyfia?) a parázzsal – faszénnel? – teli vasalót himbálja (hűti a vasat vagy épp éleszti a tüzet?), hogy én meg nekiszaladjak! Az ő ijedelme, az én fájdalomam;

mindkettő hamar elmúlt. (Hogy fájt volna egyetlen pillanatnál tovább, amikor tőle kaptam...) Csak a vágás a bal karomon őrizte jó darabig azt a mozdulatot.

1949/1950? Szomszédaink közül a legszorosabb kapcsolat Prisztavokékkal bontakozott ki, hozzájuk hamar elkezdtünk átjárni. A barátság mellett a legnagyobb élmény a kovácsműhely volt, a lovak patkolása, a fa kocsikerekre való vaspánt (ráf) húzása meg a tűzből kikapott izzó vas szikrázó kalapálása... A Prisztavok lányokkal baráti kapcsolatba kerültünk – a legkisebb, Erka, velem egyidős, alsó tagozaton egy osztályba jártunk –, az egy szem fiú, Ondris, aki négy évvel idősebb nálam, a legjobb, máig kitartó barátaim egyike lett. Az apja, Bandi bácsi, aki megjárta bakaként mindkét háborút, 1919-ben vöröskatonaként a lengyel határig vonult ki-vern az ellent, hogy visszavegye Magyarországot, igaz történetek, mesék és legendák sorával szolgált, hozzájárulva történelemismeretem alapozásához. Az ő apja, János bácsi pedig, akitől a fia a kovácsműhelyt örökölte, betegsége miatt már egész nap a jókora egy szem szobában trónolt fa árnyékszéjén – akkor, amikor először megláttam. Mert mi az udvaron játszottunk, a házba alig néztünk be. Egyszer aztán... (5-6 évesen?) rácsodálkozhattam. A helyzetére. Nyolcvanéves unokája 2020-ban mondja: az edény, alatta, be volt fedve, és csak ha szólt, hogy rájött a szükség, vették le a tetejét. Az 1911-es városi iparos névsorban 53 éves kovácsként szerepel az öreg; azaz akkor, a negyvenes évek végén, ötvenesek elején (halála előtt valamivel) jó 90 lehetett. (A nevezetes árnyékszéket a család az új évezred második tizedéig a padláson őrizte, hogy végül mégis csak tűzre kerüljön.) (Munkácsyról elnevezett közgyűjteményünk efféjét nem gyűjt? Tán az illatától tartanak – pedig a padláson kellőképpen kiszellőzhette magát!)

1949/1950? Lóverseny az alvégi legelőn levő lóversenypályán... Évről évre! Amikortól csak él bennem emlékkép! Hogy ne maradt volna meg... Idegen férfiak lovakkal állítanak be minden Corvin utcai házhoz, és ahol lehet, bekötik paripáikat az istállóba. Nálunk is előfordult vendég ló... Az istállóban, amely később faskamra lett. Mezőhegyesi, bábolnai lovak is jöttek a csabai májusi versenyre, így láthattuk őket már a viadal előtt. A Viharsarok újság 1950 tavaszán arról ír, hogy a pünkösdi lóversenyre állami gazdaságok, termelő csoportok és egyéni gazdálkodók hozzák el legjobb lovaikat, s hogy kocsiverseny is lesz. A világhálón kalandozva kiderül, hogy száz évvel korábban már hagyományos pünkösdi lóversenyként emlegetik a csabait, amely, íme, idáig kitartott. (1870-ben lóverseny, „melynek fénypontját, az eddiginél tetemes díjjal, az úrlovar verseny képezi”, 1881-ben „a szokásos pünkösdi békéscsabai lóverseny”, 1897-ben ügetőverseny is, 1929-ben lókiállításal, fogatszépségsversenyyel alvégi Lóversenyterünkön és az Újvásártéren a megye kisgazdáinak...) Tán az ötvenes évek közepéig? 1955-ben még országos lovas bajnokság

Csabán. A téesz-szervezéssel vették el végleg a kedvét a gazdáknak, a „mezőgazdaság gépesítésével” a nagyobb gazdaságokat is a lőtartástól? Vihették őket szerelvényszám az olasz szalámigyárakba? „Ló”, „lóverseny”... Jó, hogy nem! ... Élet, valami más. Álmaik Szibériája.

1949(?)–201...(?) Kisgyermek korom óta álomban sokáig repültem. (Valameddig Veszprémben is, s újra Csabán, majd tán még az elején Almádiban is.) A feleségem szerint ez arra utal, hogy szabadnak éreztem magam. Az udvarunk közepéről fölszálltam, és madártávlatból vizsgáltam az udvarunkat, a házunkat, a szomszéd házat, Prisztavokékét és az ő udvarukat – tovább nem láttam. (Még Veszprémben is a csabai Corvin utcai házunk és udvara fölött röptültem, emelkedtem a magasba.) Akár manapság teszik ezt a drónt eregetők – kicsi gépezettel, s nem a maguk erejéből, nem a két kezükkel evezve a levegőben. Hogy milyen erős ez az „érzés”, bizonyítja, hogy átalakulva tovább él bennem ez a készség, hogy röptülni tudok. Álomban ma is előfordul, hogy a környezetemet meglepve, egyszer csak a karjaimmal lapátolva egyre magasabbra emelkedem, s ott termek, ahol akarok! Már nem csak az udvarunk fölé emelkedhetem, távoli helyekre is elszárnyalok. Ami különös, hogy ez néha ébren is eszembe jut – majdhogy nem folytatódik. Hogy ne tudjam, meddig álom, mitől való? Asszonyom szerint ez is azt bizonyítja, mennyire bennem van a mehetnék, a csavaroghatnék. (Nyolcvan felé haladva is – tovább: menni, repülni!?) (2020-ban a 13 éves lányunokám arról számol be, hogy ő is röptül álomban, akár Erdélyig is eljut...) (Azaz messzebb, messzebb, mint – egykor – én.) (Mert ő eleve szabadabb világban élhet?)

1949? Eleki disznótoros élményemet már említettem, a csabaiak későbből ugranak be. Tán mert az első, az eleki jobban meglepett... Ugyanis otthon, a Corvin 7-ben természetes volt a disznóvágás – és mindaz, ami azzal járt. Hallottunk – a felnőttek beszélgetéseiből – arról, hogy a második vágás már feketén történik, azaz tilosban járunk, nem tudhat róla senki. Kicsiként eleve nem engedtek ki az udvarra a leszúrás véres jelenetéhez, s 5-6 évesen láthattam először, miként tartja öreganyám az edényt a disznó nyakához, ahonnan a kés behatolt a szívéhez, és fogta föl a sugárban ömlő vért. Amiből rövidesen felejthetetlenül finom sült hagymásvér került elénk. Majd a pörzsölés – a tűz, a tűz, ami erősen megmaradt bennem –, az égett szőr lekaparása, a hízó lemosása, bontása... majd a többi. Fő az abálólében a belsőség, a kövér darabokból kisütik a zsírt, töltik a tölteni valókat, sózás, vacsora... mondtuk volt.

1950 Feri öcsém négy-öt éves, amikor horogkeresztet rajzolt házunk, a Corvin 7 falára, és onnan, a járdáról a krétával vonalat húzott egész az ágyához. Hogy az ávós fiúk véletlen sem kerüljék el! Persze, honnan tudta volna... Én már gyanítottam, hogy ez nagyon csúnya dolog, apám még jobban. Úgyhogy amikor hazajött a műszakból és különmunkákból, észrevette a népellenes uszítás számba vehető firkálmányt, nyomban levakarta,

öcsémet meg szép csöndben elkente. (Tudtuk, máig tudjuk, a verést mindig megérdemeltük.) (Ránk fért; mert valóban nehezen fértünk a bőrnkben...)

- 1950 A szomszédfiúk csúfolták anyámat, hogy – látva növekvő hasát –, „Bekapta a legyet!”. Húgom születésére is emlékszem, a szülés után (valamivel..., már sötét volt) ott fekszünk öcsémmel anyánk mellett a nagy, kétszemélyes családi ágyban, mama meg jön át hozzánk a szobájukból és szoknyáját fölhúzva paskolja örömeiben a fenekét. Végre leány, a három fiú után... (Erre csak én emlékszem, megtörténtét az egész család tagadta. Pedig nagyon erős emlékképpen rögzült mama öröme – lehet, hogy csak én láttam? Mert ilyet hogy találhattam ki? Álmodni persze álmodhattam – ami kizárt. Azért is hihető, mert nagyon jellemző öreganyámra, Zsóri Viki nénire.) Mekkora boldogság volt! Mi csak lestünk. Pipi Erzsi(ke)...
- 1950 Szent György hava 7. napján, hatodik születésnapomon lakásunk kisszobájában, amely a két fiúé – az enyém és az öcsémé – volt, édesanyám hatalmas asztalt terített... tizenöt, húsz lurkónak? Nekünk és a szomszédgyerekeknek, játszótársainknak. Fiúknak, lányoknak. És finom étellelitalal kedveskedett... elsősorban nekem, aki a születésnapját ünnepli, meg vendégeimnek, első barátainknak. (Étekgogásként daragaluskás húsléves, másodíknak töltött csirke befőttel, végül krémes, ami a kedvencem volt, netán túrós és mákos rétes vagy dobostorta? Üdítőnek meg tavaly eltett málna avagy meggy szörpje?... E részletekre azért már nem emlékszünk.) (Csak arra, hogy: édesanyánk úgy süített-főzött, ahogy akkoriban minden valamirevaló kisgazdálányból lett, vagy épp született iparosné fiatalasszony tudott!) (Sőt, náluk is jobban. Otlakai, kígyósi, iratosi, csabai – meg az Úriasszonyok Lapjából vett –, azaz aradi, csanádi, békési, székesfővárosi ízekből vegyítve a saját ízeket.) Édesanyám... Miközben akkor már hét hónapos várandós volt húgunkkal, a nyár legelején megszülető Erzsikével. Mit tehetett; nagyfia – akit a szívének érzett (öcsémet napsugarának, majd a húgomat az életének) – a hatodik születésnapjal elért az iskolaérettséghez. Mehet... Otthon, édes otthon; melyhez egyre inkább az egész Corvinka hozzátartozott.
- 1950 nyarán – egyenesen Szent Iván havában – húgom születését követően hatalmas keresztelői lakomát csaptak szüleink a családi házunkban. A portánkon: a házunkban és az udvaron. Merthogy disznót vágott apánk, akkora volt az öröme, és annyi a meghívott rokon, barát, szomszéd, hogy várható volt: kell is ennyi az ünneplő vendégseregnek! El is fogyott a százkilós malac fülestül-farkastul – ha nem is szőröstül-bőröstül – az utolsó falatig. Hozzá sütemény, torta rogyásig, nőknek, gyerekeknek ilyen-olyan szörp szikvízzel. Borocska, pálinka alig, mert apánk egy kortyot sem ivott. Csak amennyit illendő a koccintáshoz vendégei elé tenni. Mert ahhoz, hogy apánk a lakomát követően előkapja a mandolinját, és rákezdjen kedvenc nótáira, nem volt szüksége „indítóitalra”! Támadt

erre kedve bármikor könnyen, most pedig... Öröme határtalan! Negyedjére leányt szül a felesége, a kígyósiak drága Farkas Bözsikéje... (Akinek a férjét a szomszéd gyerekek Erzsike bácsinak hívták; persze, mert őt egész nap látták, apánk meg reggeltől estig húzta az igát.)

1950 őszén rövidnadrágban battyogtam haza a suliból, amikor (Ica néniék, azaz már a közvetlen szomszéd előtt járhattam, tehát majdnem otthon voltam, a túloldalról, Maczákék felől) átszólt egy néni: „Fiam, ülj le az árokba!” Mert a lábamon kezdett lefelé folyni belőlem a végtermék. Betojtam! Hogy leültem-é az árokba, vagy csak otthon mosott ki anyám a kakából, arra már nem emlékszem. Csak a gatyába eresztésre, meg hogy szépen süttött a nap.

1950 ... Szóval innen, Szent Mihály havától, már az oskola (Bessenyei Györgynél, akinek szerintünk száz százalékban igaza van: tanulóház)... a Zsilinszky utcában (mái Dózsa György úton)! Új, más minden. Kilépve... még hogy a Corvin 7-ből! De a Corvinkáról is. Lassan a Kastélyi tizedből. Hogy aztán... meg se állj?... Tudjuk, meddig; hová tartva. Hova, tova. (...Hun vót, hun nem vót.)

